

Jan Maria Szymusiak

"Atlas zur Kirchengeschichte : die christlichen Kirchen in geschichte und Gegenwart", oprac. Jochen Martin, wyd. Hubert Jedin, Kenneth Scott Latourette, Jochen Martin, Freiburg-Basel-Wien 1970 : [recenzja]

Collectanea Theologica 41/4, 207-208

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

stus daje. Obszernie również omawia nadzieję, zaniedbywaną dotąd, zwłaszcza w opracowaniach biblijnych. Jest to także refleks rozwijającej się dzisiaj teologii nadziei, której Moltmann i Metz są głównymi przedstawicielami.

Z postaw wynika działanie, które ma osiągnąć pewne cele. Wśród nich omówione są szczegółowo: wolność, pokój, asceza, świętość, sprawiedliwość, czystość, doskonałość. Autor nie tłumaczy, dlaczego te wartości biblijne są właśnie celami. Dlatego też trudno się oprzeć wrażeniu, że nie są one w stosunku do postaw należyście wyodrębnione.

Wreszcie działanie dotyczy pewnych dziedzin życia i porządku społecznego. Te dziedziny stanowią ostatnią grupę zagadnień. Wśród nich autor omawia między innymi cnoty, cześć Bożą, życie, małżeństwo i dziewictwo, prawdę i kłamstwo, pracę, własność, ubóstwo.

Zapewne specjaliści zgłoszą w stosunku do teologii Schelklego niejedno zastrzeżenie dotyczące małego rozbudowania aparatu naukowego i pominięcia współczesnych dyskusji teologicznych. Trudno będzie tym zarzutom odmówić słuszności. Pozostanie jednak prawdą, którą może ocenić także niefachowiec, że autor dał dzieło bardzo potrzebne. Przyczyni się ono bowiem nie tylko do lepszego poznania Pisma św., ale także do tego, by zgodnie ze wskazówkami soboru przeniknęło ono wszystkie dziedziny życia chrześcijańskiego.

Ks. Stefan Moysa SJ, Warszawa

Atlas zur Kirchengeschichte. Die christlichen Kirchen in Geschichte und Gegenwart, opr. Jochen Martin, wyd. Hubert Jedin, Kenneth Scott Latourette (†), Jochen Martin, Freiburg-Basel-Wien 1970, Verlag Herder, s. 83* + 152 + XXXVIII.

Historyk Kościoła, zajmujący się całością dziejów świata chrześcijańskiego, dysponował dotychczas tylko dwoma atlasami, które nie były bez pożytku, ale nie przedstawiały wszystkich aspektów rozwoju Kościoła. Były to: K. Heussi — H. Mulert, *Atlas zur Kirchengeschichte*, Tübingen⁸ 1937 i A. Freitag — J. M. Lory, *Atlas du monde chrétien*, Bruxelles 1959. Prace te nie wchodziły w szczegóły rozwoju poszczególnych wyznań chrześcijańskich. Badacz musiał więc posługiwać się atlasami dotyczącymi historii ogólnej lub mapami, włączonymi do historii poszczególnych krajów. Jedynie historyk Kościoła starożytnego miał doskonałe narzędzia pracy w postaci podstarzałego już *Atlas orbis christiani antiqui* (opr. C. Pieper, Düsseldorf 1931) oraz doskonałego *Atlas de l'Antiquité chrétienne* (opr. F. van der Meer i Ch. Mohrmann, wyd. franc. Paris-Bruxelles 1960).

Cenna więc pozycja zarówno dla historyków, jak i dla katechetów jest nowy atlas opracowany przez J. Martina. Podtytuł wyjaśnia intencje zespołu autorów, którym pomagała grupa siedemdziesięciu specjalistów z różnych krajów i różnych wyznań. Chodzi im o przedstawienie dziejów wszystkich wyznań chrześcijańskich. Wszystkie wyznania bowiem, jak to podkreślił sobór, wchodzą w pewnej mierze w skład Kościoła Chrystusowego. Wstępuje więc tu pewien wątek ekumeniczny.

Atlas składa się z 257 wielobarwnych map, zapatrzonych niezbędnymi komentarzami, z różnych wykazów i tablic orientacyjnych oraz ze szczegółowego indeksu nazw, podanych w brzmieniu oryginalnym z uwzględnieniem nazwy niemieckiej, francuskiej lub angielskiej, w tych wypadkach, kiedy te ostatnie są bardziej znane, np. kiedy chodzi o nazwy dawnych krajów kolonialnych. Mapy nie następują mechanicznie jedna po drugiej według chronologicznego porządku, lecz są ugrupowane według tematów, np. cztery mapy przedstawiające etapy formowania się i rozpadu państwa papieskiego są zebrane w jednym miejscu (s. 33), tak samo liczne odmiany średniowiecznego monastycyzmu (s. 47—54) albo ruchy heretyckie w średniowieczu

(s. 56—57). Wszystkie wielkie zakony otrzymały swoje mapy, jak np. w średniowieczu franciszkanie i dominikanie (s. 58—59), a po Reformacji — jezuiti, kapucyni, mauryni (s. 78, 79, 94). Seria map pokazuje rozwój misji katolickich od XVI wieku, a cały zespół dziewięciu map uwidocznią szerzenie się i mnożenie wyznań chrześcijańskich w Ameryce w XIX i XX wieku.

Żałować można, że kilka map jest nieco przeładowanych napisami i w związku z tym mało czytelnych, ale czytelnik uzbrojony w lupę z zadowoleniem odnajdzie szereg cennych informacji (zob. np. ruch reformacyjny w Niemczech — s. 73, albo mapa monastycyzmu w Rosji — s. 81).

Szczęśliwą inicjatywą wydawcy jest sporządzenie kilku tablic orientacyjnych: rozwój struktury Kościoła w pierwszych dwóch wiekach, struktura wspólnot protestanckich, gąszcz organizacyjny kurii rzymskiej (od XII do XVI w. — s. 108; od 15. VII. 1967 r. — s. 109), struktura katolickich kurii diecezjalnych, struktura Kościoła rosyjskiego w różnych okresach (patriarchatu, synodu, od 1917 r.), struktura Kościoła anglikańskiego, różnych Kościołów wschodnich itp... Występują także jasne wykazy i schematy ruchów ekumenicznych (s. 148—149, 152).

Poza mapami przedstawiającymi stan terytorialny różnych wyznań chrześcijańskich, atlas podaje szczegółowe mapy diecezji Kościoła rzymskokatolickiego. Trzeba wysunąć tu zdecydowane zastrzeżenie odnośnie do mapy diecezji polskich (s. 142). Wyróżnione są bowiem metropolie (Warszawa, Gniezno, Poznań, Kraków, Wrocław), ale z niezrozumiałych względów nie są zaznaczone granice między metropolią wrocławską a poznańską. Jednakże są wykazane stolice czterech administracji apostolskich (Wrocław, Opole, Gorzów, Olsztyn). Z wyjątkiem tych braków atlas stanowi wybitną pozycję naukową, przydatną nie tylko historykowi czy katechecie, ale również duszpasterzowi, socjologowi, religioznawcy.

Ks. Jan M. Szymusiak SJ, Warszawa

Ks. Jerzy KLINGER, *Geneza sporu o epiklezę. Eschatologiczny a memorialny aspekt Eucharystii w kanonie pierwszych wieków*, Warszawa 1969, Chrześcijańska Akademia Teologiczna, s. 224.

U podstaw rozłamu między chrześcijaństwem wschodnim a zachodnim leży odmienne pojmowanie Eucharystii. Ponieważ zaś Kościół jest taki, jaka jest jego Eucharystia, tutaj leży źródło różnego myślenia teologicznego, innej duchowości, odrębnych ujęć eklezjologicznych w obu gałęziach chrześcijaństwa. Różnice teologiczne są daleko istotniejszą przyczyną rozbieżności niż wszystkie względy polityczne czy psychologiczne. Tak brzmi zasadnicza teza rozprawy doktorskiej ks. Klingerera, która z dużym opóźnieniem została teraz udostępniona szerszemu kręgowi czytelników.

Bez mała pół wieku temu H. Lietzmann sformułował tezę o podwójnej Eucharystii w pierwotnym chrześcijaństwie: Eucharystii jerozolimskiej, która była radosnym oczekiwaniem na przyjście Pana, oraz paulińskiej, będącej wspomnieniem męki Pańskiej. Ujęcie to poprawił później O. Cullmann, zdaniem którego od samego początku istniała tylko jedna (a nie dwie różne) Eucharystia, wywodząca się z Ostatniej Wieczerzy oraz posiłków odbytych wspólnie ze Zmartwychwstałym, jednak judeochrześcijaństwo przeżywało ją bardziej eschatologicznie, podczas gdy Kościoły związane z św. Pawłem widziały w niej bardziej pamiątkę śmierci Jezusa. Do tych właśnie ujęć nawiązuje ks. Klinger, który próbuje wykazać, że to odmienne rozłożenie akcentów w przeżywaniu Eucharystii jest aktualne po dziś dzień i stanowi podstawową różnicę między chrześcijaństwem wschodnim a zachodnim. Na terenie teologii dyskusja nad koncepcją Eucharystii skonkretyzowała się w znanym sporze o epiklezę, który wobec tego nie jest tak mało istotny, jak na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać. Taka jest — zdaniem autora — logika obrzędu eucharystycznego, iż jeśli jest uobecnieniem